

Verantwoording conceptsyllabus maatschappijkunde vmbo - centraal examen 2022

Aanleiding

De huidige syllabus maatschappijkunde vmbo is gebaseerd op het examenprogramma uit 2001. De syllabus is vastgesteld in 2008. Feitelijk dateert het examenprogramma van 1998. De toen gekozen kerndelen en verrijksdelen gelden nu nog steeds.

In 2016 is de naam van het examenvak gewijzigd in maatschappijkunde (voorheen maatschappijleer II), zonder dat de inhoud van het programma veranderde.

De afgelopen jaren zijn steeds kleine wijzigingen doorgevoerd, die in de syllabi zichtbaar waren door gele markeringen van de gewijzigde teksten. Deze wijzigingen waren noodzakelijk; er mochten echter geen onderwerpen gewijzigd of toegevoegd worden aan de examenonderdelen.

De afgelopen jaren is vanuit het werkveld de wens ontstaan om de syllabus grondiger te wijzigen dan bij het jaarlijks klein onderhoud mogelijk is.

Het verzoek van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) ging zelfs verder.

In januari 2018, verscheen de 'Visie op maatschappijleer, maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen in relatie tot mens & maatschappij en burgerschap'¹ van de NVLM.

Deze visie werd opgesteld in het kader van het traject van curriculum.nu (maart 2018 – oktober 2019; inmiddels zijn de opbrengsten van dit traject op 10 oktober 2019 aan de minister van onderwijs aangeboden). In de visie wijst de vakvereniging nadrukkelijk op het belang en de noodzaak om te komen tot een geheel vernieuwd en actueel examenprogramma voor maatschappijkunde.

Mede gezien de ontwikkelingen in het kader van curriculum.nu is echter besloten om een syllabustraject in gang te zetten.

Toelichting noodzaak inhoudelijke aanpassingen van de syllabus

Doordat het huidige examenprogramma verouderd is, doet de syllabus geen recht meer aan de ontwikkelingen die de laatste jaren in de samenleving hebben plaatsgevonden. Zo is o.a. het politieke landschap de afgelopen jaren veranderd. In de huidige syllabus wordt bijvoorbeeld nog gesproken over de traditionele indeling van de politieke partijen in links en rechts, waarbij de term conservatief automatisch gekoppeld wordt aan rechts en links bestempeld wordt als progressief. De rol, functie en taken van de koning zijn niet in overeenstemming met de indeling die terug te vinden is op officiële en actuele webpagina's (bijvoorbeeld van de rijksoverheid). Ook op het gebied van onder meer digitalisering en sociale media stroken de examens inmiddels niet met de werkelijkheid. Daarom is in het voorjaar van 2018 besloten om een syllabuscommissie in te stellen met de opdracht:

actualiseer de syllabus en reviseer de onvolkomenheden, zonder daarbij de examenstof te verzwaren.

De enige uitgeverij die toen educatieve uitgaven produceerde voor scholen, Essener, is tijdig op de hoogte gesteld van de ontwikkeling van de nieuwe syllabus en de mogelijkheid geboden als toehoorder aanwezig te zijn bij de vergaderingen van de commissie. Essener heeft besloten om de planning van de publicatie van de nieuwe drukken van haar methode voor maatschappijkunde aan te passen aan het traject van herziening van de syllabus.

---

¹ <https://nvlm.nl/wp-content/uploads/2018/01/visie-nvlm-curriculum.nu-07012018.pdf>

Samenstelling van de syllabuscommissie

De syllabuscommissie maatschappijkunde bestaat uit de volgende leden:

- Projectleider – Pieter van der Bent (College voor Toetsen en Examens)
- Voorzitter syllabuscommissie – Berend-Jan Mulder (lerarenopleider maatschappijleer Hogeschool van Amsterdam)
- Leden syllabuscommissie – Chiel Huijskes, Mariëlle Kanters (NVLM), Stef van der Linden (NVLM) (docenten, o.m. maatschappijkunde vmbo)
- Examenmaker – Annelies van Vught (Cito)
- Secretaris – Han Noordink (SLO)
- Toehoorder – Jasper van den Broeke (uitgeverij Essener)

Werkwijze

Vlak voor de zomer van 2018 is de commissie gestart met haar werkzaamheden. Het huidige examenprogramma en alle eindtermen blijven ongewijzigd. Vertrekpunt was de bestaande syllabus (in feite gaat het om drie syllabi: voor bb, kb en gl/tl).

De werkzaamheden bleken intensiever en tijdrovender dan verwacht. Begin december 2019 heeft de commissie het concept van de vernieuwde en geactualiseerde syllabus opgeleverd.

De aanpassing betreft de volgende CE- onderdelen van het examenprogramma:

- Kerndeel 4 Politiek en beleid.
- Kerndeel 8 Criminaliteit en rechtsstaat.
- Verrijkingdeel 1 Analyse maatschappelijk vraagstuk (alleen voor gl/tl).

Tevens is gekeken in hoeverre Kerndeel 3 Leervaardigheden in het vak maatschappijkunde nog voldoende adequaat is geformuleerd.

Als voorwaarde is gesteld dat de herziening niet mag leiden tot een verzwaring van de examenstof. De commissie heeft zich tevens ten doel gesteld om het verschil in uitwerking voor bb, kb en gl/tl meer inzichtelijk te maken. Dit heeft geleid tot een gezamenlijke syllabustekst voor bb, kb en gl/tl, waarin via een kruisjestabel het onderscheid voor de afzonderlijke leerwegen duidelijk is gemaakt.

Overzicht van inhoudelijke wijzigingen op hoofdlijnen

In de nieuwe syllabus zijn de volgende aanpassingen doorgevoerd en/of hebben onderstaande overwegingen een rol gespeeld.

Algemeen

- Het examenprogramma en de eindtermen staan vast en vormen het uitgangspunt voor de teksten van de syllabus.
- Er is vanuit de syllabus voor gl/tl gewerkt; in een later stadium is gekeken in hoeverre de stof ook voor bb en kb zou moeten gelden. Er is telkens gestart met nulversies (van de kerndelen K4 en K8).
- De aanduiding 'de kandidaat is bekend met....' (die in de bestaande syllabus is gebruikt) is als volgt gewijzigd/vervangen:

Voor alle inhouden die in de syllabus zijn beschreven geldt dat de kandidaat hetgeen beschreven staat moet kunnen (be)noemen, herkennen, beschrijven en toepassen.

In de syllabus zijn daarvoor (in principe) de volgende twee typeringen aangehouden:

- *'de kandidaat kent/weet .....*
- *'de kandidaat kan..... noemen, herkennen, beschrijven en toepassen'*

Toelichting:

- Bij de formulering *'de kandidaat kent/weet'* is de kennisinhoud vervolgens concreet gespecificeerd. Alleen deze gespecificeerde kennis kan bevroegd/getoetst worden in het examen.
- Bij de formulering *'de kandidaat kan... noemen, herkennen, beschrijven en toepassen'* is de inhoud niet concreet gespecificeerd, maar wordt wel van de kandidaat verwacht dat hij de betreffende begrippen, onderwerpen, etc. in brede zin kan benoemen, herkennen, beschrijven en toepassen.
- De beschrijvingen van de Kerndelen 4 en 8 zijn meer in balans gebracht. Geprobeerd is waar mogelijk de inhouden minder gedetailleerd te beschrijven en in voorkomende gevallen puntsgewijze opsommingen te gebruiken.
- Waar dat nodig was, is een meer logische volgorde in de teksten aangebracht. Op sommige punten zijn teksten herschikt (bijvoorbeeld koningschap, populisme en EU).
- Formuleringen tussen haakjes zijn zoveel mogelijk vermeden omdat dit onduidelijkheid oproept of leerlingen deze informatie zouden moeten kennen.
- Omschrijvingen die dubbel zijn opgenomen zijn zoveel mogelijk vermeden (voorbeeld: kenmerken van de rechtsstaat zijn in K4 beschreven en hoeven niet meer bij K8 vermeld te worden).

Per examenonderdeel op hoofdpunten

kerndeel 4 Politiek en beleid

- Er is met name gekeken naar een adequate formulering van de teksten m.b.t. het koningschap en (functies van) de koning; kiesstelsel; parlementaire democratie, dictatuur en rechtsstaat; populisme; Europa en de EU; coalitievorming op gemeenteniveau; kenmerken, functies en rollen van politieke partijen; de verschillende politieke stromingen.
- Voor de drie bestuurslagen gelden telkens dezelfde principes. Uitzonderingen worden in voorkomende gevallen aangegeven.
- Een aantal termen/onderdelen is niet (meer) opgenomen. Het betreft onder meer: getrapte verkiezingen; scheiding van kerk en staat; directe en indirecte verkiezingen; one-issue partijen.
- Een aantal termen/onderdelen is toegevoegd. Het betreft onder meer: evenredige vertegenwoordiging en meerderheidsstelsel; legaliteitsbeginsel.
- Het onderdeel Europa is beter in beeld gebracht. De tekst is geherstructureerd met als onderdelen: reden voor oprichting EU; doelstellingen; voorwaarden voor toetreding; hoe komt besluitvorming tot stand; beleidsterreinen; voordelen en nadelen (kritiek en problemen).
- De termen regering en kabinet worden als synoniem/inwisselbaar gezien.
- Belang- of pressiegroepen worden als synoniem gezien.
- De term machtsmiddelen is gebruikt i.p.v. machtsbronnen.
- M.b.t. het onderdeel politieke partijen en stromingen: dit onderdeel is minder uitgebreid beschreven. Van belang zijn de begrippenparen links – rechts vanuit een sociaaleconomisch perspectief en conservatief – progressief vanuit een sociaal-cultureel perspectief. Bij de vier stromingen gaat het om de liberale, sociaaldemocratische, christendemocratische en ecologische stroming. Kandidaten kennen de partijen die in de Tweede Kamer zitten en kunnen deze plaatsen onder de afzonderlijke stromingen en de kenmerken benoemen.

kerndeel 8 Criminaliteit en rechtsstaat

- Net als bij kerndeel 4 is hier kritisch gekeken of de teksten adequaat en actueel zijn. Teksten zijn op onderdelen compacter omschreven en voorzien van eigentijdse voorbeelden. Verouderde termen (zoals tuchtschool) zijn vervangen of niet meer opgenomen.
- Een aantal termen/onderdelen is niet (meer) opgenomen. Het betreft onder meer: Wet Economische Delicten (vervangen door Wet op de Computercriminaliteit); politiemonitor (vervangen door veiligheidsmonitor); het aantal rechtbanken en gerechtshoven; het feit dat Nederland geen juryrechtspraak kent; de term wraak (vervangen door vergelding); de term alternatieve straffen.
- Een aantal termen/onderdelen is toegevoegd. Het betreft onder meer: het feit dat criminaliteit tijd- en plaatsgebonden is; de term geregistreerde criminaliteit; de verplichting voor de politie om bij een aanhouding de verdachte te wijzen op zijn rechten; dat iemand niet mee hoeft te werken aan zijn eigen veroordeling; de termen meervoudige strafkamer en 'in cassatie'; 'witteboordencriminaliteit'.

Verrijkingdeel 1 Analyse maatschappelijk vraagstuk (alleen gl/tl)

- De termen maatschappelijk probleem en maatschappelijk vraagstuk worden als synoniem gezien. De term maatschappelijk vraagstuk wordt zo veel mogelijk aangehouden (deze staat ook in de eindtermen). Sociaal en maatschappelijk vraagstuk wordt als synoniem gezien. Daarnaast is duidelijk gemaakt wanneer er sprake is van een politiek vraagstuk (of probleem).
- Waar mogelijk zijn dubbelingen in teksten voorkomen.
- Bij de verschillende benaderingswijzen/invallshoeken zijn vragen genoemd die aan de orde kunnen komen alsmede de bijbehorende begrippen. Hiermee wordt de leerlingen (en docenten) een handvat geboden om op een goede manier deze benaderingswijzen aan de orde te laten komen.
- Bij de beïnvloedingstheorieën van de media is de Multi-step-flow theorie vervallen.

Kerndeel 3 Leervaardigheden in het vak maatschappijkunde

Tenslotte is gekeken naar de beschrijving van de leervaardigheden. Deze tekst is hier en daar iets adequater geformuleerd. Kort gezegd gaat het bij dit kerndeel om:

- a. Het herkennen van en het om kunnen gaan met maatschappelijke vraagstukken.
- b. Het kunnen toepassen van de benaderingswijzen van maatschappijkunde.
- c. Het zo objectief mogelijk om kunnen gaan met informatiebronnen.

Veldraadpleging

De conceptsyllabus is voorgelegd aan het onderwijsveld in de vorm van een digitale veldraadpleging. Deze heeft plaatsgevonden van 9 december 2019 tot en met 26 januari 2020.

In totaal hebben 66 deelnemers de veldraadpleging volledig ingevuld.

- 94% van de deelnemers die gereageerd heeft geeft aan dat de beschrijving in de verantwoording over de aanpassingen van de syllabus zowel tekstueel als inhoudelijk duidelijk is
- 89% vindt de lay-out overzichtelijk
- 56% vindt de lay-out een verbetering t.o.v. de vorige versie; 35% heeft hierover geen mening
- 86% vindt dat de beschrijving van ML2/K/4 Politiek en beleid voldoende informatie bevat om de leerlingen goed voor te kunnen bereiden op het examen
- 89% vindt dat de beschrijving van ML2/K/8 Criminaliteit en rechtsstaat voldoende informatie bevat om de leerlingen goed voor te kunnen bereiden op het examen
- 83% vindt dat de syllabus geen onduidelijkheden of onjuistheden bevat; 17% vindt van wel en heeft hier ook een toelichting op gegeven
- 50% vindt dat de aanpassingen zonder een verzwarende van de examenstof tot stand zijn gekomen; 29% heeft geen mening; 21% vindt dat dit wel tot een verzwarende heeft geleid. Een aantal deelnemers heeft dit toegelicht.

Op basis van deze veldraadpleging en de opmerkingen van een aantal deelnemers wat betreft (mogelijke) inhoudelijke onduidelijkheden en onjuistheden en een (mogelijke) verzwarende van de examenstof, is de commissie nog een maal bijeengekomen. Daarbij zijn alle inhoudelijke opmerkingen die de deelnemers hebben gemaakt geanalyseerd en gewogen.

Dit heeft ertoe geleid dat een aantal inhoudelijke onduidelijkheden is weggenomen. Enkele tekstuele en taal technische verbeterpunten zijn doorgevoerd.

De commissie heeft uitgebreid stilgestaan bij een aantal inhoudelijke punten die door deelnemers zijn aangegeven. Met name betreft het de opmerkingen ten aanzien van populisme als stroming en de anomietheorie.

In voorkomende gevallen is met betrekking tot ML2/K/4 Politiek en beleid nog eens gecheckt of omschrijvingen in staatsrechtelijke en/of theoretische zin juist zijn geformuleerd. De omschrijving van de begrippen vooroordeel en stereotype is na ruggespraak met deskundigen aangepast.

Tevens van belang om te melden, is dat sommige theorieën en definities verplaatst zijn van de kerndelen ML2/K/4 en ML2/K/8 naar de beschrijving van het verrijgingsdeel V1.

Over de beschrijving van ML2/K/8 Criminaliteit en rechtsstaat hebben sommige deelnemers aangegeven dat ze hier (enigszins) een verzwaring van de leerstof constateren. Dat is echter niet aan de orde; die indruk wordt wellicht gewekt doordat dit kerndeel is geactualiseerd, maar dit heeft niet geleid tot een uitbreiding van de leerstof. Dat geldt overigens ook voor ML2/K/3 Leervaardigheden in het vak maatschappijkunde. Deze leervaardigheden zijn adequater geformuleerd, maar dat heeft niet tot verzwaring geleid.

Tot slot. Enkele deelnemers hebben via de veldraadpleging te kennen gegeven dat ze zich zorgen maken over een mogelijke verzwaring van de stof voor met name de leerweg bb. Sommige deelnemers geven aan dat het examenprogramma in algemene zin hoe dan ook te zwaar is voor het vmbo. Naar aanleiding van deze zorgen heeft de commissie nog eens goed gekeken naar de onderdelen en de omschrijvingen. Op enkele onderdelen heeft dit nog tot kleine aanpassingen geleid. De commissie is unaniem van mening dat in de definitieve herziene versie geen sprake is van verzwaring van de leerstof voor de leerweg bb. Dit geldt ook voor de leerweg kb en gt.